

fideles, in ejus post futurae speciem intuentes, exarserunt amore ipsius, eamque beatissimam praedicaverunt. Quod illa indicant: «Abraham exultavit ut videret diem meum: vidit, et gravis est.» Itemque illa: Beati oculi, qui vident, quae vos videtis. Illudque Petri (1): De qua salute exquisierunt, et scrutati sunt Prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, quibus revelatum est, quod vobis nunciabant ea, quae nunc nunciata sunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis, Spiritu Sancto misso de coelo, in quem desiderant Angeli prospicere; sed et id apertius indicant, quae sequuntur: QUAE EST ISTA, QUAE PROGREDITUR QUASI AURORA CONSURGENS, PULCHRA UT LUNA, ELECTA UT SOL, TERRIBILIS, UT CASTRORUM ACIES ORDINATA? Nam haec foeminae illae dicunt, quae admirantes sponsam inducuntur, earum enim orationem Salomon imitatur, admiracionis autem in ipsarum inclusae animis indices sunt voces istae: QUAE EST ISTA, QUAE PROGREDITUR, QUASI AURORA CONSURGENS? Quae enim omnium rerum pulcherrima et splendidissima sunt, ea afferunt, Auroram, Lunam, et Sollem. Aurora certe post noctis tenebras, a par vis initis principium ducens, brevi tempore totum orbem luce replet, nec retro vertitur, aut remittit lumen suum; sed quo magis procedit, eo illustrior evadit. Luna vero noctem illustrat, diem Sol, sic etiam nostra Ecclesia brevissimo tempore, ignorantiae caeca depulsa nocte, lumine suo totum orbem perfudit; eadem a parvis principium duxit, et lucet nocte atque die, quoniam neque adversis frangitur, neque secundis effertur rebus, sed in utroque persistit invicta tempore. Quare etiam terribilis esse dicitur, ut castorum ordinata acies, ad quod illud Apocalypsis alludit de muliere amicta sole (2), et pedibus lunam premente, quae hujus Ecclesiae sine dubio imaginem retulit.

Sed sequitur: DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM

(1) 1 Petr. i. (2) Apoc. xii.

POMA CONVALLIUM, ET INSPICEREM SI FLORUISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PUNICA. Haec supra tribuebamus sponsos, iis ut se apud sponsam de suo discessu purgaret, quomodo illi ea tribuunt quidam explanatores hebraei; sed et tribui possunt sponsae, quae sociis proxime superius ita rogantibus: QUAE EST ISTA, QUAE PROGREDITUR QUASI AURORA CONSURGENS, ita respondeat: DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM. Fingitur enim sponsa sponsi videndi studio, quem adesse praesentiebat, commota accelerare gradum, motu autem ipso trepidantibus lumenibus, sui splendore sociarum oculos perstringere, easque ob eam causam dicere, quae est ista quae progrederetur quasi aurora consurgens? hoc est, quae festinat, lucis radios jaciens ex se, et instar aurorae omnia circumcirca illustrans? Quare eis respondere: Descendi in hortum nucum, et causam in eo reddere, quare festinet, et una quo festinet declarare. DESCENDI, inquit, UT VIDEREM, id est descendere, ut videam, praeterita pro praesentibus usitato more sacrae Scripturae, ut in hac allegoria in persona sponsae illa in Ecclesia declaret se festinare, hoc est, ulterius semper incursu Evangelii procedere, eo quod studeret se diffundere per omnes gentes, et per omnes terrarum oras. Nam ipsam pleno progredientem gradu, et Evangelii laetissimum nuncium ulterius semper proferentem, nec de suo studio ob aliorum impugnationes quidquam unquam remittentem, emicantemque ut Luna emicat, atque Sol, cuncti admirabantur et ejus festinationis, hoc est, illius tanti et tam felicis progressus taciti secum causam quaerebant, erat autem illi, ut sic festinaret, ea causa praecipua atque maxima, quod demandatum ipsi erat sub mundi finem, quippe illius aetate postrema, ut intra id spatium Evangelium annunciatum omni creaturae, id est, ut cuncta terrarum loca coelesti satu consereret.

Quare ait: DESCENDO AD HORTUM NUCUM, UT VIDEAM POMA CONVALLIUM, ET INSPICIAM, SI FLORET VINEA, ET SI

GERMINANT MALA PUNICA. Quasi ita dicat: Si meum admiramini nullis obicibus impeditum cursum, sique ejus causam inquiritis, sciatis ob id festinare me; quia descendō ad hortum nucum, id est; quia propositum habeo descendere, hoc est, peragrare orbem terrarum totum. Quem arcana ratione ideo hortum נָגֵן, id est, nucis vocat, quod נְגִן, alphabetica ratione, ea quae שְׁבַת nominatur, litteris commutatis est יְנִנָּה, id est (1), novem, is autem numerus, ut qui valde imperfectus sit, quod ei ad perfectionem ipsa unitas desit, apte terrarum referebat orbem idolorum cultui tunc deditum, et ob id unius ac veri Dei cognitione currentem. Peragrare igitur, inquit, totum terrarum orbem cupio, ut videam hoc est, ut eurem poma convallium, hoc est, ut ipsum seram pomiferis arboribus: ut vineta in eo pangam, ut malo granatis vestiam, ut colam ipsum, ut fructuosum reddam ex infructuoso et sterili, utque, quae in eo sevi, plantaria, omni cultura adhibita, efficiam ut vigeant, ut fructum quam uberrimum ferant; studeo, inquam, peragrare orbem totum, et coelesti ubique jacto semine, videre utrum homines ad vitam germinare velint, hoc est, aeternae vitae dignos fructus proferre.

Illa enim nominum atque rerum varietas, convalles, pomaria, vineta, maloque granata, varias terrarum oras, diversa gentium et populorum ingenia, alias alibi culturas adhibitas aperte significat; quibus consentanea sunt, quae sequuntur; nimirum: NESCIVI, ANIMA MEA CONTURBAVIT ME PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Significat enim se in eo, non tam suo judicio duci, quam divino nutu atque impulsu moveri, nec id suarum virium opus esse, sed divini atque latentis auxilii, quo sua interius permovetur mens, et ad cursum Evangelii incitatur. Descendo, inquit, ad hortum nucum, id est, omnes terras peragrare volo, et quia tempus urget, festinandum mihi esse video, sed cum me ab

(1) Aug. quaestionum Evangelicarum libr. II q. XL.

isto cursu tam multa revocent, tamen: NESCIVI: ANIMA MEA CONTURBAVIT ME, id est, tamen nescio quid fiat, ut desistere ab eo non possim; ardet enim mihi animus, mens mea istius decurrenti spatii, atque obeundi muneris studio flagrat, quietem mihi imperare non valeo, me animus conturbat meus, id est, mei animi desiderium me arripit. PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Aut, ut ex hebraeo verbum de verbo verti solet: Ponit me quadrigas Aminadab, id autem est, instar quadrigae ad cursum incitatissimae ponit, hoc est, efficit, ut momento temporis obire orbem cupiam, tanta celeritate, quanta esse solet earum quadrigarum, quibus principes utuntur viri. Vel certe, quod magis puto, inest in hoc ellipsis quaedam hujus voculae, inter.

Itaque verti potest: ANIMA MEA POSUIT ME INTER QUADRIGAS AMINADAB, id est, populi principis, id quod ab Ecclesia arcano et verissimo sensu dicitur, eo ut significet se dum Judaeis Christum annunciat, hoc est, dum in ipsis Christum inquirit, nec invenit, inscientem quodammodo ad populum esse delatam principem, id est, ad Romanum pervenisse populum, qui in toto dominabatur orbe. Quo in populo, ut constat, Ecclesia evangelica sedem suam et domicilium constituit.

Itaque dicit: DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM, id est, descendi ad populum Judaeorum, quem merito et hortum vocat, quod magna Dei cura cultus esset, et variis bonis tanquam arboribus consitus, ex quo, et alibi saepe in his litteris vinea et hortus nominatur, ut apud Esaiam (1), Hieremiam (2), Ezechielem (3), et alios sacros scriptores (4), et nucum hortum appellat eum (5), quod amari aliquid semper habuerit (6), quatenus ingratus adversus Deum et rebellis ipsi saepius fuit. Ad

(1) Psal. XLV. (2) Ecclesiasticus. XXIV. (3) Esai. LI et LXI.

(4) Hierem. XXXI. (5) Ezech. XXXVI. (6) Joel. II.

eum igitur descendit hortum, quia Apostoli et discipuli Christi, e quibus illa Ecclesia constabat, ad eum populum docendum, et ad Christi fidem vocandum primum missi sunt; itaque descenderunt ad illum, Christum ei annunciarunt, ad fidem illi habendam ipsum cohortati sunt: multa denique cum ipso egerunt, UT VIDERENT POMA CONVALLIUM, ET SI GERMINASSET VINEA, ET SI FLORUSSISENT MALA PUNICA, id est, ut re ipsa cognoscerent, utrum ad Christi fidem, cuius semina per legem acceperat, effloresceret; sed dum ad Judaeos descendunt, eosque toto orbe sparsos quaerunt, eis ut annunciant evangelium, (nam Apostoli, uti ex eo libro constat, qui acta Apostolorum continet, quamcumque ingrediebant urbem, in qua modo Judaeorum Synagoga esset, primum adibant Judaeos, eisque annunciant Evangelium, a quibus repulsi ubi erant, se convertebant ad gentes); itaque dum Judaeis annunciant Christum, principi populo, hoc est, Romano misceri coepti sunt. Quod quoniam quodammodo illis accidit praeter opinionem et expectationem ipsorum; nam principio Ecclesiae evangelicae vehementer a multis dubitatum fuit, utrum gentes admittendae in Ecclesiam essent, et quatenus admittendae, ut ex Actis Apostolorum colligitur; ex quo illa fuerunt (1): Et obstupuerunt ex circuncisione fideles, quia et in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est; et rursus. Disceptabant adversus Petrum, qui erant ex circuncisione fideles, dicentes: Quare introisti ad viros praeputium habentes? quibus cum Petrus rationem sui facti reddidisset, exponens ea, quae ipsum eadem cum illis sentientem Sanctus docuisset Spiritus, Lucas subjungit: His auditis, tacuerunt, et glorificaverunt Deum dicentes: Ergo et gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam; et quod Paulus ad Ephesios scribit (2): In mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitus filii hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis,

(1) Actorum xi et x. (2) Ephes. III.

et Prophetis in spiritu, gentes esse cohaeredes, et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu. Itaque quoniam hoc praeter opinionem illis evenit, id ut sponsa significaret, nescivisse se dicit, quomodo inter populi principis quadrigas constituta sit. Quod autem ad eas devenerit, id dicit deberi tribui animae suae, sic enim Christi nominat spiritum, quod eo agitetur nostra mens, sicut corpus anima agitur. Ejus namque spiritus doctrina et inductu Ecclesia se ad gentes contulit, quae Romano continebant imperio; quasi dicat, non judicii et arbitrii sui id fuisse, quod se gentibus miscuit, sed voluntatis atque impulsus Dei, qui certe illam posuit inter quadrigas Romani, id est, principis populi, quia non solum erudit illum populum ab ipsa voluit, sed etiam fecit, ut Ecclesia in ejus populi summa sede collocata atque constituta, principem inter omnes locum teneret. Idque illae significant Amandabi quadrigae, inter quas sponsa ponit dicitur. Quae res totum illud tempus complectitur, quod ab ingressu Petri et aliorum discipulorum Christi in urbem Romanam fluxit usque ad Constantini magni tempora, quando Romanis imperatoribus Christum amplexis, et idolorum eversis templis, in pretio et honore esse coepit Christianum nomen; quo etiam tempore Ecclesia Romanis sibi adjunctis principibus, et plurima hominum multitudine ad ipsam confluente, mire aucta in maximum splendorem ac dignitatem venit, ipsamque ex eo indiscriminatim omnes admiratae sunt gentes. Quarum admirationem, Salomon ut exprimeret, foeminas inducit sponsam admirantes, et exquisitis laudibus ipsam prosequentes.

Nam sequitur: REVERERE, REVERERE, SULAMITIS, REVERERE, UT INTUEAMUR TE. Orant enim sponsam, se pro personae decoro subtrahere ab ipsarum conspectu velentem, ne se subtrahat, aut certe, ut consistat, aut curatius ipsam contemplantur. Quam, cum est, Hierosolymitanam nominam ^{compli}

futurum Esaias praedixit ita scribens (1): Quoniam de Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Eo enim in loco lex Evangelica tradi atque evulgari coepit, et ex eo in orbem effundi, et qui eam primi evulgarunt, Judaei genere fuerunt. Itaque ab Judaeis instituta primo, et de Judaeis coalita, adjunctis postea gentibus intra spatum trecentorum annorum mire crevit Ecclesia. Quibus exactis annis laudari a sociis fingitur, cum ante id tempus unus eam sponsus inducatur laudans, et praeterea nemo; quo intelligatur ante id tempus propter imperatorum adversus Christianos edicta, et propter turpes notas ipsi falso inustas a Christiani nominis hostibus, uni Deo, cui nota erat, suam innocentiam probasse. Caeterum vulgo apud homines multum laborasse fallaciae opinione, ut doctorum ejus aetatis hominum scripta apologetica indicant, postea vero ipsius pietate et integritate illustribus documentis patetfacta, eam cum reges mutata sententia colerent, et vulgo cuncti probarent, magnam admirationem movisse hominibus universis. Quorum hominum personam istae foeminae gerentes ab illa petunt, ipsis ut copiam faciat sui diligentius videntiae atque laudandae. Quibus ipsa annuens, se per otium contemplari ab eis, atque laudari sinit, atque ita respondet: QUID VIDEBITIS, etc., de quibus dicemus, cum cap. VII interpretabimur.

(1) Esai. II.

filii horum

(1) Actorum xi et x. (2) Eph.

CAPUT VII

1. Quid videbis in sulamite, nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis.
2. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis, ventre tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.
3. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae.
4. Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta fliae multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum.
5. Caput tuum sicut Carmelus: comae capitis tui sicut purpura Regis juncta canalibus.
6. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis!
7. Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris.
8. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vinearum, et odor oris tui sicut malorum.
9. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum.
10. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.
11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.
12. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.
13. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

PRIMA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM VERUM OPTIMUM, DIGNUM NUMERI enallage est in illo: Videbis. Nam illi RUCTUS EJUS. sponsa rogat, quae partes chori agunt, que ET DENTES petulantem, id est, videbitis. Ac sueat per animis eximebat omnipotencia omnia. Quid idine adhuc exendi turpe aliquid, aut aspici dignum, quod ACERVUS TRITICUS aspectu oculis tritici cuncta comp